

Norra Kvarngärdet

En arkitekturhistorisk analys och värdering
av ett bostadsområde stort i förändring

Norra Kvarngärdet

En arkitekturhistorisk analys och värdering
av ett bostadsområde satt i förändring

Upplandsmuseets rapportserie 2009:20

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2009

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 UPPSALA

Telefon 018-16 91 00

www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Bakgrund	4
Beskrivning av området	8
Östra delen	8
<i>Renoveringar och tillägg</i>	12
Västra delen	15
<i>Tillägg</i>	17
Kvarnparken och Kvarntorget	18
Arkitekturhistorisk analys och värdering av det befintliga området	22
Detaljer som bör bevaras i den västra delen av Norra Kvarngärdet	24
Förslag på q-märkning eller k-märkning	26
Östra delen	26
Västra delen	26
Diskussion kring placering och utformning av ev. ny bebyggelse	27
Föreslagen förtätning längs med Råbyvägen	27
Föreslagen tillbyggnad av Migo	30
Bildförteckning	32
Källförteckning	33

Bild 1: Flygbild över Norra Kvarngärdet tagen 1966. Området ses från söder.

Bakgrund

Expansionen av Uppsala skedde under 1960-talet framför allt i stadens nordostliga delar. Delar av Uppsalaslättnens bördiga åkermark kom därmed att bebyggas. Marken passade 1960-talets rationella serieproduktion då den var plan utan några höjdskillnader och i stort sett obebyggd. Uppsala stads bostadsstiftelse, Uppsalahem, stod för en stor del av de hus som uppfördes under denna tid i Norra Kvarngärdet, Kapellgärdet, Gränby och Löten. Norra Kvarngärdet stadsplanerades i två etapper under slutet av 1950- och början av 1960-talet. De båda stadsplanerna följde i huvudsak generalplanen över Uppsala.

Uppsalahem sålde 1996 den senast uppförda delen av Norra Kvarngärdet till fastighetsbolaget Drott. År 2004 köptes Drott upp av Stena Fastigheter AB och bostadsområdet är sedan dess i deras ägo. Idag kallar Uppsalahem sin del för Södra Kvarngärdet, vilket egentligen är namnet på den intilliggande stadsdelen. I dokument från tiden för stadsplanläggningen kallas de två etapperna för östra och västra delen. Det är den ursprungliga och mindre förvirrande terminologin som kommer att användas i denna text.

Norra Kvarngärdets bebyggelse är ritad av Stig Ancker. Under 1950- och 60-talen ritade arkitektfirman Ancker-Gate-Lindgren flertalet byggnader som Uppsalahem lät uppföra. Detta gör att de vid sidan av stadsarkitekt Gunnar Leche är de arkitekter som i högst grad har kommit att sätta sin prägel på det moderna Uppsala. Stig Ancker, Bengt Gate och Sten Lindgren startade 1936 ett gemensamt arkitektkontor, men de samarbetade sällan utan hade enskilda projekt och sina egna medarbetare.

De statliga lånereglerna kom under efterkrigstiden i hög grad att styra bostadsbyggandet i Sverige. Lamellhus med tre våningar utan hiss och sjuvåningshus med hiss var de hustyper som Byggnadsstyrelsen under 1950- och 60-talen ansåg mest kostnadseffektiva och därför gavs det förmånligare statliga lån till dessa hustyper. När Norra Kvarngärdet skulle exploateras 1954 planerade Uppsalahem först att bebygga området med sex- och

sjuvåningshus, men på grund av de dåliga grundförhållandena ansågs det för dyrt att påla husen. Under den ca 1 meter djupa torrskorpan ligger mycket lösa lerlager. I medeltal är det drygt 20 meter till fast botten, på sina håll upp till 35 meter. I stället för höga skivhus beslutade man därför att bygga tvåvåningshus. Det var en hustyp som Byggnadsstyrelsen vid denna tid hade dömt ut som alltför oekonomisk, men eftersom man skulle slippa dyra kostnader för den djupa pålningen ansåg Uppsalahem att det i detta fall borde bli mer kostnadseffektivt.

Någon metod för att bygga flerfamiljshus på lös lera utan att påla fanns inte vid denna tid, varför arkitekt Stig Ancker, stadsarkitekt P.O. Lefvert och ingenjör Sven Erik Bjerking valde att experimentera fram en hustyp som skulle kunna hålla grundläggningskostnaderna inom en rimlig nivå. Lösningen som valdes var att bygga lätta hus på en betonglåda som delvis grävdes ner i det övre markskiktet så att byggnaderna kom att flyta ovanpå leran. För konstruktionsberäkningarna stod ingenjör Bjerking. År 1958 byggde Uppsalahem en serie provhus i kvarteret Blåklinten i sydöstra Johannesbäck där grundförhållandena var likartade de på Kvarngärdet. Då experimentet föll väl ut valde man att använda metoden i stor skala på Norra Kvarngärdet.

Stig Ancker skriver i en artikel i tidskriften Arkitektur 1963 att ”de inbesparade grundförstärkningskostnaderna skulle tillåta såväl ett lägre exploateringsstal som en eventuellt något högre byggnadskostnad”. Målet var att skapa en bostadsmiljö över genomsnittet för samma kostnad som om man hade grundförstärkt husen med hjälp av pålning.

I december 1959 antog Uppsala stadsfullmäktige ett stadsplaneförslag över den östra och mittersta delen av Norra Kvarngärdet som hade upprättats av stadsarkitekt P.O. Lefvert och planarkitekt Erik Thord. Inga större erinringar inkom mot planförslaget varför det fastställdes av länsstyrelsen i december 1960 i oförändrat skick. De första husen började uppföras under våren 1961.

Bild 2: Stadsplanen för den östra delen och den mittersta delen av Norra Kvarngärdet upprättades 1959.

För Kvarntorget i mitten av området fastställdes en stadsplaneändring i december 1960. Ursprungligen skulle centrum ha bestått av två långsmala affärslängor med ett torg emellan. Detta ändrades till två kompakta byggnader. Huset närmast Torkelsgatan var ämnad för en Konsumbutik och det andra byggdes på uppdrag av ett konsortium bestående av lokala köpmän som hade slagit sig samman för att öppna varuhuset Migo.

Bild 3: Illustration över den västra delen ritad av Stig Ancker 1962. Kvarntorget's stadsplaneändring finns med här.

I september 1962 upprättades ett stadsplaneförslag över den resterande delen av Norra Kvarngärdet. Enligt plankartan är det planarkitekt Erik Thord som har ritat den, men Stig Ancker uppger i den tidigare refererade tidskriftsartikeln och i en broschyr, som arkitektkontoret gav ut 1971 om sin verksamhet, att det är han som har upprättat planen. Detta är med all sannolikhet sant. Planen över den västra delen är av ett modernare snitt med en konsekvent genomförd trafikseparering, medan planen över den östra delen är mer traditionell, vilket kan tyda på att de har olika upphovsmän. Det underliga är dock att hans namn inte står med på plankartan eller omnämns i planbeskrivningen. Det är möjligt att det var kutym att planarkitekten signerade alla planer, men en rimlig lösning hade varit att båda arkitekterna hade signerat den.

Under utställningstiden inkom en skrivelse från Vägförvaltningen i Uppsala län som hade granskat planförslaget i samråd med Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. De ansåg att parkeringsområdet längs med Råbyvägen skulle komma att begränsa sikten vid korsningarna med Torkelsgatan och riksvägen, nuvarande Tycho Hedéns väg. Därför föreslogs att ytorna närmast korsningarna skulle läggas ut som park i stället. Husen längst norrut ansågs dessutom ligga för nära riksvägen. Enligt stadsplaneförslaget var det 27 meter från yttervägg till mitten av vägen. Vägförvaltningen framhöll att det borde vara 40 meter för att det i framtiden skulle vara möjligt att bredda riksvägen. När stadsplaneförslaget antogs i oktober 1962 av Uppsala stadsfullmäktige uteslöts delen närmast riksvägen så att den kunde ritas om. För att flytta parkeringsplatsernas placering så att de inte skulle komma att skymma sikten behövdes ingen stadsplaneändring. De antagna delarna av stadsplaneförslaget fastställdes av länsstyrelsen i mars 1963.

Längs med riksvägen skulle det enligt den ursprungliga stadsplanen ha legat fyra sammanbyggda långa huskroppar. För att skapa variation i gaturummet skulle varannan

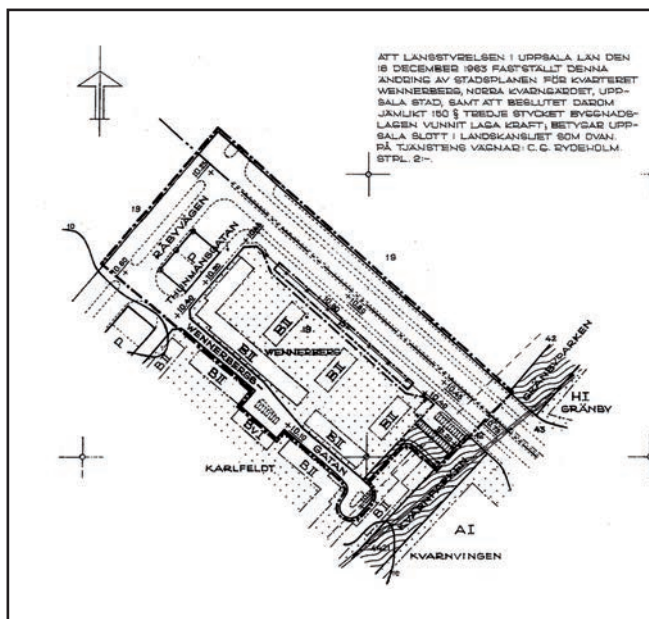

Bild 4: Planändring över delen närmast Tycho Hedens väg upprättad 1963. Huset ligger enligt denna plan 33 meter från vägmitt.

huskropp ha varit indragen en halv husbredd. I den reviderade planen är i stället fyra kortare huskroppar placerade med gavlarna vända mot riksvägen. Huset närmast Råbyvägen är sammanbyggt med en lång byggnad som ligger längs med Wennerbergsgatan. Den nya planen får ses som en kompromiss mellan den ursprungliga planen och Vägförvaltningens önskan om 40 meter till vägmitt då husen ligger på ett avstånd om 33 meter. Stadsplanen som byggde på ett skissförslag av Stig Ancker antogs av bygg-

nadsnämnden i oktober 1963 och fastställdes av länsstyrelsen i december samma år.

I perioder har det varit ganska livlig debatt kring för- och nackdelar med att bygga tätt och lågt. Att bygga bostadsområden med låg bebyggelse, men med ett relativt högt exploateringsstal, har ibland framförts som ett bättre alternativ till områden med högre hus. Mycket tyder dock på att det inte förekom någon större debatt kring dessa frågor vid tiden för Norra Kvarngårdets uppförande. Beslutet att bygga tvåvåningshus på Norra Kvarngärdet hade praktiska och ekonomiska orsaker. Om det dessutom funnits mer principiella skäl borde Stig Ancker ha berört detta i den artikel om Norra Kvarngärdet som han skrev för tidskriften *Arkitektur* 1963, men det gör han inte. Carl-Erik Bergold och P.O. Sporrang skriver dock i trebetygsuppsatsen *Att bo i Uppsala. Flerfamiljsbebyggelse 1900–1972. Inventering, beskrivning och värdering av boendemiljön utanför stadskärnan* att Norra Kvarngärdet var ”ett av de första större områdena med 2-våningsbebyggelse i landet, och inledde den diskussion kring markboendet som växte fram under 1960-talet”.

Mycket tyder på att Norra Kvarngärdet var ett av de första områdena i Sverige med tät och låg bebyggelse. Eventuellt var det det allra första. Mats Edblom och Christina Engdahl lade 1966 fram en gemensam licentiatavhandling vid institutionen för arkitektur vid KTH. Avhandlingen behandlar hur de boende uppfattar trafik- och insynsproblem samt inköpsmöjligheter i tvåvånings bostadsbebyggelse. Författarna skriver att de helst hade velat intervjuva boende i flera olika bostadsområden med låg och tät bebyggelse, men att detta inte var möjligt då det vid tiden knappt fanns ”några dylika utförda i Sverige utom ett, nämligen Norra Kvarngärdet i Uppsala”.

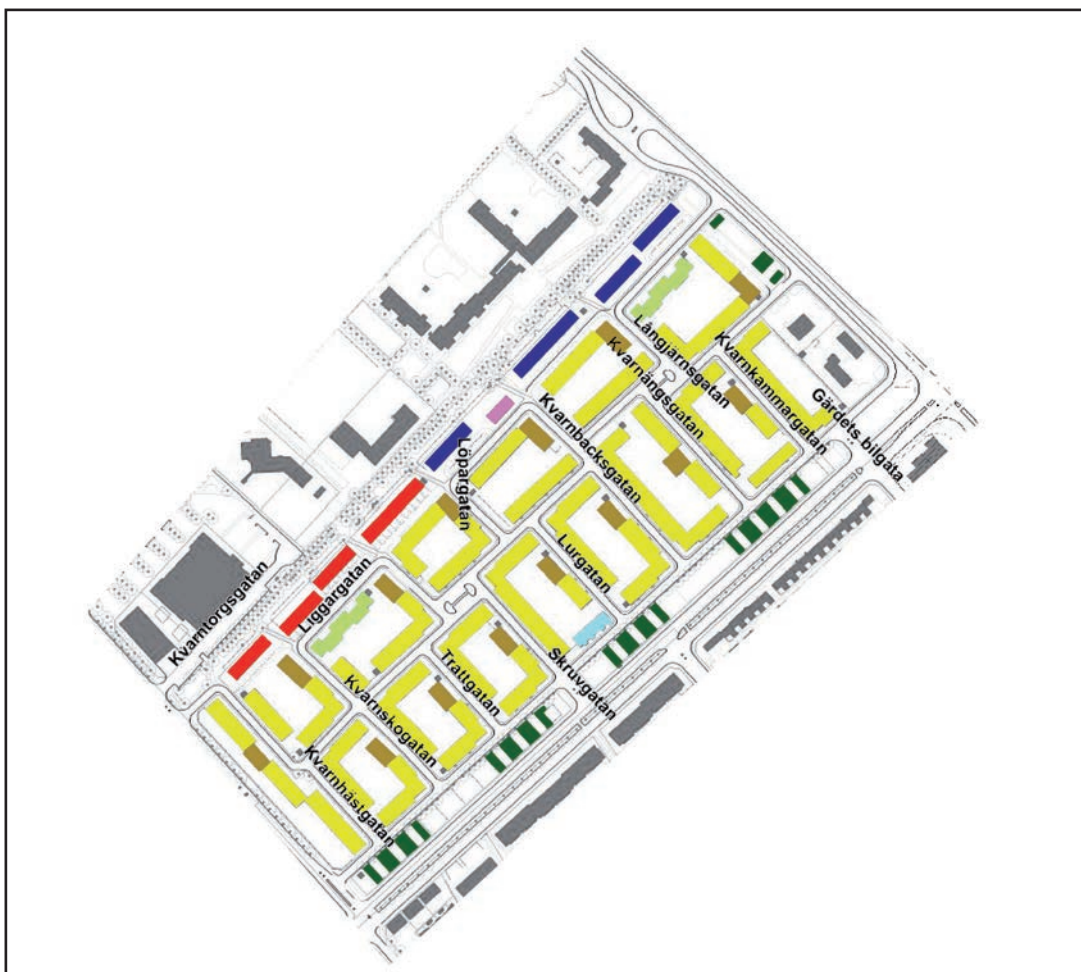

Bild 5: Östra delen. Gult = hustyp 1, rött = hustyp 2, mörkblått = hustyp 3, rosa = hustyp 4, ljusgrönt = hustyp 5, ljusblått = hustyp 6, brunt = servicebyggnad och mörkgrönt = garage.

Beskrivning av området

Norra Kvarngärdet är ca 37 ha stort. Inom området finns totalt 1 445 hyreslägenheter som samtliga är belägna i tvåvåningshus. 753 stycken återfinns i den östra delen av området och 692 i den västra. De båda delarna är skilda från varandra av Kvarnparken och Kvarntorget där områdets offentliga och kommersiella lokaler är samlade. I den följande texten kommer de tre delarna att behandlas separat.

Östra delen

Stadsplanen för den östra delen av Norra Kvarngärdet omfattar 18 kvarter. Planen utgår till stora delar från en traditionell rutnätsplan, men kvarteren har varierande storlek och hörnen är inte alltid vinkelräta. Kvarteren är dessutom ibland lite förskjutna i sidled. Genom dessa förskjutningar bildas två mindre torg som i huvudsak används som parkeringsytor. Förutom dessa parkeringar finns en del varmgarage som är sammanbyggda med bostadshusen. Flertalet parkeringsplatser är dock förlagda till inhägnade parkerings-

områden längs med Gärdets bilgata i utkanten av området. Planförfattarna framhåller i beskrivningen till stadsplanen att man genom att lägga parkeringarna där skulle befria området från onödig biltrafik. De ansåg vidare att gatorna var utformade så att de inte inbjöd till hastig körning. På detta sätt skulle bilen kunna föras nära bostaden för i- och urlastning utan att trafiken skulle uppfattas som alltför störande. För att kunna erbjuda framför allt de yngre barnen trygga och säkra lekplatser har de föreslagit kringbyggda gårdar med lekplatser inne på gårdarna. Under slutet av 1950-talet debatterades flitigt hur man skulle kunna minska det stora antalet barn som dödades och skadades i trafiken varje år. Utformningen av både denna stadsplan och framför allt stadsplanen för den västra delen kan ses i direkt relation till denna debatt.

Det finns sex olika typer av bostadshus inom området. Husen har med ett undantag flacka, papptäckta sadeltak. Som flertalet områden uppförda under 1960-talet är husen byggda med rationella metoder och prefabricerade byggelement. Inom varje kvarter finns en servicelokal som bland annat innehåller två tvättstugor en halvtrappa upp. Vidare finns matkällare och skyddsrum – som i fredstid kan användas som cykelförråd – en halvtrappa ner. Framför tvättstugan finns en länga om sex till nio garage. En intressant detalj från tiden är att det finns ett lekrum mitt emellan de två tvättstugorna. Många barn var hemma med sina mammor under 1960-talet och Ancker har när han ritade området tänkt på att de behövde kunna sysselsättas på nära håll när mammorna tvättade. Servicebyggnaderna är uppförda i betongsten och är inåt gårdarna målade i en varm gul ton. De flesta är vitmålade mot gatan, men några få är gula eller gröna.

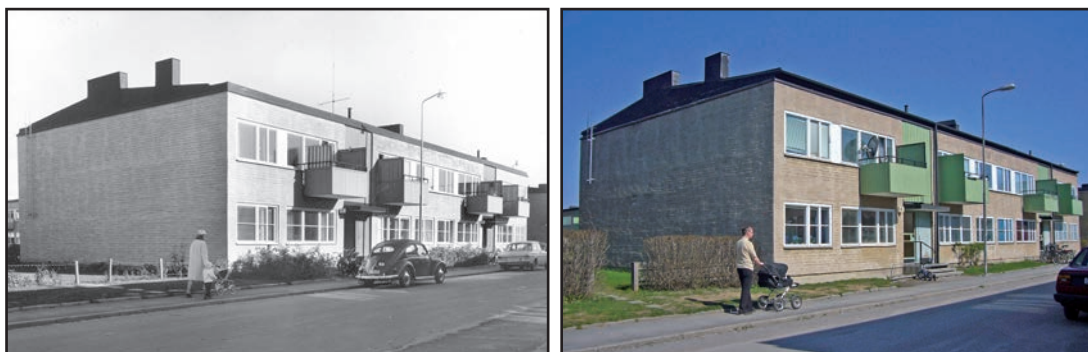

Bild 6 och 7: **Hustyp 1.** Balkongfronterna och panelen ovanför portarna byttes ut på 1980-talet, men i övrigt är denna byggnad oförändrad. Fotot till vänster är taget på 1960-talet och det till höger 2009.

Det finns drygt 650 lägenheter i byggnader av hustyp 1. De har slammade tegelväggar i olika ockratoner från brutet vitt till guldockra. Ett kvarter är avfärgad i en relativt starkt bränd umbra. Det är möjligt att även några av de hus som är renoverade tidigare har haft denna färg. För färgsättningen av området konsulterades konstnären Carl-Erik Bodén.

För att husen ska kunna klara av sättningar – som man beräknade skulle ske under lång tid – är trapphusen inte murade utan har en regelstomme som ursprungligen var klädd med stående locklistpanel. Vissa av byggnaderna av typ 1 består enbart av en rak huskropp med två till fem trapphus. Några hus är sammanbyggda, men förskjutna sinsemellan i djupled. Flera bostadslängor är sammanbyggda med garage och servicelokaler

som antingen är lite indragna i djupled eller vinkelbyggda. De flesta byggnader av denna hustyp är dock vinkelställda och många är dessutom sammankopplade med servicelokaler och garage. Det är en stor variation i hur byggnaderna har placerats.

De flesta trapphus betjänar fyra lägenheter och har ofta utgång både mot gatan och mot gården. I de hus som är vinkelbyggda betjänar hörntrapphuset sex lägenheter. Hörnlägenheten är, till skillnad från övriga lägenheter, inte genomgående. Varje lägenhet har ett separat förråd som oftast nås från trappuppgången. Lägenhetsstorlekarna varierar från ett till tre rum och kök. I och med att det finns många olika utföranden av denna hustyp varierar både planlösningar och lägenhetsstorlekar. Flertalet lägenheter har tillgång till en mindre balkong eller till en markterrass.

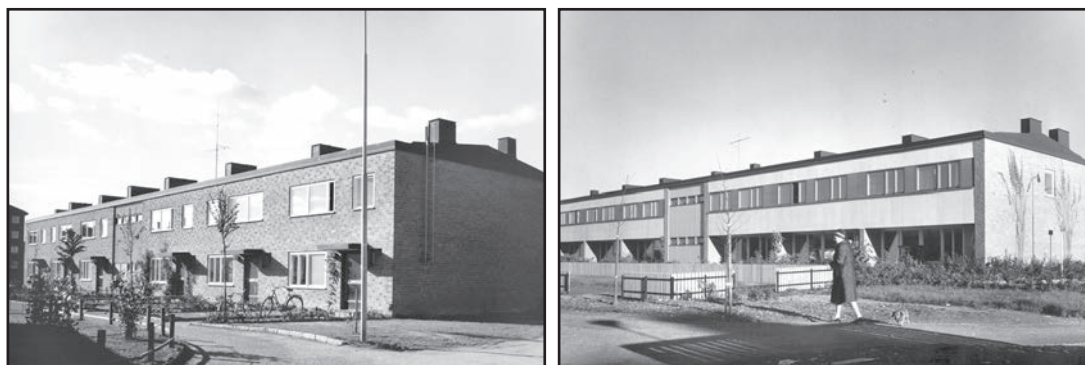

Bild 8 och 9: **Hustyp 2**. Bilderna visar hur radhusen såg ut på 1960-talet.

Husen av typ 2 till 4 är samtliga förlagda längs med Kvarnparken. Hustyp 2 är radhus som på framsidan och på gavlarna har röda tegelfasader. Vardagsrummen som ligger på baksidan är lite indragna och har stora fönsterytor längs hela fasaden. Övervåningens fönster binds ihop till fönsterband med liggande brun panel. Resterande fasad var ursprungligen klädd med vitmålad eternit. Eftersom radhuslängorna inte har några trapphus som kan ta upp de spänningar som husen utsätts för vid sättningar har gemensamma förrådsutrymmen lagts in. I bottenvåningen finns ett cykelförråd och en trappa upp separata lägenhetsförråd. Fasaden var här ursprungligen klädd med locklistpanel. Det finns fyra radhuslängor med totalt 27 lägenheter på fyra rum och kök. Lägenheterna har trädgård både på fram- och baksidan av huset.

Bild 10 och 11: **Hustyp 3**. Balkongfronterna och panelen ovanför portarna byttes på 1980-talet, i övrigt är inte hus av denna typ renoverade. Den vänstra bilden är tagen på 1960-talet och den högra 2009.

Även hus av typ 3, som det finns fyra stycken av, har röda tegelfasader. Trapphusens fasader var liksom i hustyp 1 ursprungligen klädda med locklistpanel. I byggnaderna, som antingen har två eller tre trapphus, finns sammanlagt 36 lägenheter på fyra rum och kök. Lägenheterna på den övre våningen har tillgång till balkong ut mot gatan, medan marklägenheterna har en egen trädgård på baksidan.

Av hustyp 4 finns endast en byggnad. Ursprungligen hade denna en fasad av stående plåtpanel och platt tak. Enligt originalritningarna skulle trapphusets fasad ha haft locklistpanel, men på fotografiet här bredvid

Bild 12: **Hustyp 4** finns det endast ett hus av och det har renoverats kraftigt. Fotot är taget på 1960-talet. För att se hur huset ser ut idag se bild 18.

framgår det att hela fasaden kläddes in i plåt. Huset innehåller endast fyra lägenheter på fyra rum och kök. De två lägenheterna på övervåningen har balkong som vetter mot framsidan och marklägenheterna har terrass antingen på baksidan eller vid den ena gaveln. Huset har under 1980-talet genomgått en kraftig ombyggnad, se *Renoveringar och tillägg*.

Hustyp 5 finns det två hus av, varav det ena ligger vid Liggaregatan och det andra vid Långjärnsgratan. Dessa

hus har i olika böcker och dokument kallats för loftgångshus eller för kedjehusliknande. Ingen av dessa beteckningar stämmer. Husen består vardera av fem byggnadskroppar

Bild 13 och 14: **Hustyp 5**. Den svartvita bilden visar byggnaden vid Långjärnsgratan. Detta hus renoverades 2002. Huset vid Liggaregatan har däremot inte renoverats. Fotot till vänster är taget på 1960-talet och det till höger 2009.

som sinsemellan är förskjutna i djupled så att det bildas två mindre gårdar på framsidan. Samtliga entréer är förlagda till dessa gårdar. Det finns inga trapphus utan de övre lägenheterna nås via fyra utanpåliggande trappor som var och en betjänar två lägenheter. Totalt finns 16 lägenheter i dessa två hus varav hälften är på tre rum och kök och hälften på två rum och kök.

Bild 15 och 16: Av **hustyp 6** finns det endast ett hus. Fotot till vänster är taget på 1960-talet och det till höger 2009.

Av hustyp 6 finns det endast en byggnad. Den ligger i mitten av området längs med Gärkets bilgata. Det är en radhuslänga med fyra lägenheter som är spritputsad i en varmvit ton. På samma sätt som för de övriga radhusen finns gemensamma förrådsutrymmen i mitten av huset. Varje lägenhet har fem rum och kök, varav tre sovrum som samtliga ligger på övervåningen. Från ett av sovrummen finns utgång till en balkong med front av grönmålat trä och ett plåtinklätt tak. På baksidan har lägenheterna en terrass med utgång från köket.

Renoveringar och tillägg

I slutet av 1980-talet byttes locklistpanelen över portarna och balkongernas ribbklädnad ut mot bredrandig korrugerad plåt i varmvitt eller grönt. Över portarna och på vissa balkonger sitter plåten bakochfram jämfört med hur den ofta annars sitter. Detta gör att den i viss mån liknar en locklistpanel och får därigenom ett välbehövligt liv av spelet mellan sol och skugga. Radhusens förrådsutrymmen kom också att kläs in i plåt. På framsidan är plåten vit, men på baksidan är den starkt orange. Även eternitplattorna på radhusens bakre fasader byttes ut mot bredrandig vit plåt.

Byggnaden av hustyp 4 genomgick vid denna renovering den största förändringen. Huset byggdes på så att det fick ett flackt sadeltak och plåtfasaden togs ner och ersattes med rosa spritputs med vita fönsteromfattningar och knutar. Skärmtaket och trappan upp till

Bild 17: Radhusens eternitplattor byttes ut mot vit bredrandig plåt under 1980-talet.

Bild 18: Plåtfasaden och det platta taket byttes ut på huset av typ 4 under 1980-talet.

Bild 19: År 1998 renoverades husen närmast Torkelsgatan utvändigt. De putsades då i olika pastellfärger.

porten byttes också ut. Ett utvändigt soprum byggdes vid sidan av porten.

Husen i de tre kvarter som ligger närmast Torkelsgatan renoverades utvändigt under 1998. Fasaderna har putsats om i färgerna aprikos, gult, gammelrosa och mintgrönt. Portarna har bytts ut till dörrar med stora glasytor och aluminiumlister i starkt grönt eller rött. Soprummet vid sidan av porten har tagits bort och ersatts med ett glasparti. Det ursprungliga skärmtaket har bytts mot ett glastak

som hålls upp av stolpar i svartlackerad metall. Även trappan upp till porten är utbytt. Balkongfronterna och fasadmaterialet ovanför porten har ersatts med korrugerad plåt av samma snitt som vid den tidigare renoveringen. Denna gång sitter dock plåten på balkongerna med de breda ränderna utåt. Balkongräckena i smidesjärn har bytts ut mot nya i aluminium.

Bild 20 och 21: År 2002 renoverades de två kvarteren närmast Tycho Hedéns väg. Husen som är av typ 1 och 5 är putsade i tre olika rosa nyanser. Flertalet baksidor, serviceanläggningen och de två gårdarna i huset av typ 5 har däremot fått en grå färg.

År 2002 renoverades de två kvarteren närmast Tycho Hedéns väg. Trots att det bara är fyra år mellan denna och den tidigare renoveringen så har dessa hus fått ett annat utseende. Byggnader av hustyp 1 har fått gatufasader i två olika rosa nyanser medan gårdsfasaderna och servicebyggnaden är grå. Trapphusens fasader har klätts in med en spontad träpanel som är mörkt brunlaserad. Portarna har bytts ut mot ekdörrar med stora glasytor i. Soprummen har tagits bort och ersatts med glaspartier inramade av eklister. De ursprungliga skärmtaken har ersatts av glastak med vitlackerade infattningar i metall.

Även en byggnad av hustyp 5 renoverades vid denna tidpunkt. Den har fått en något starkare rosa ton. Fasaderna på de två gårdarna på framsidan är däremot gråa. De utanpågiggande trapporna hade ursprungligen träribbor som gick uppifrån och ned på utsidan av trappan, se bild 13. Dessa har bytts ut mot glaspartier med detaljer i svartlackerad metall. De nya lägenhetsdörrarna har målats i samma rosa färg som fasaden.

Bild 22: Våren 2009 pågår en totalrenovering av ett kvarter inne i området. Bygglov finns för ytterligare kvarter.

treglasfönster, kopior av de tidigare fönstren. I samtliga rum läggs ekparkett in. Lägenheterna tilläggsisolerats även invändigt. Utvändigt får husen ett annat utseende än de som har renoverats tidigare. Förändringen av deras karaktär är denna gång mindre genomgripande. Bland annat renoveras de ursprungliga skärmtaken i stället för att bytas ut. Husen putsas om i en varmgul färg snarlik den som finns på servicebyggnaderna inom området.

Tillägg som har gjorts i området är att man har byggt små hus för källsortering. Dessa är i vissa fall fristående men oftast sammanbyggda med bostadshusen. Vid vissa entréer har trapporna kompletterats med ramper i metall, för att förbättra tillgängligheten.

I skrivande stund pågår en totalrenovering av ett kvarter inne i området. Renoveringen beräknas vara klar till sommaren 2009. Planlösningarna ändras genom att väggen mellan hall och badrum flyttas för att på så sätt få större och mer tillgängliga badrum. All inredning i kök och badrum byts ut. Även flera väggfasta garderober tas bort. Samtliga dörrar inklusive karmar byts ut för att kunna få större dörröppningar. Fönstren byts ut till nya

Bild 23: Västra delen. Gult = hustyp 1, orange = hustyp 7, lila = Frödingegården, blå = Stena Fastigheters servicekontor och grönt = garage.

Västra delen

Norra Kvarngärdets västra del fick en för sin tid mycket modern stadsplan. Området är fullständigt trafikseparerat vilket gör att samtliga invånare kan ta sig till skola, lekplatser, centrumanläggning och busshållplatser utan att behöva korsa någon bilväg. Inne på de olika gårdarna finns dessutom ett system med gångvägar som gör att gångtrafikanter kan ta sig genom området utan att gå längs några bilvägar.

Biltrafik leds in i området från Råbyvägen i norr och Torkelsgatan i söder via Thunmansgatan som löper parallellt med Råbyvägen. Thunmansgatan har dock på senare år blivit kapad i två delar av en gångväg i mitten av gatans sträckning. Från Thunmansgatan utgår sju säckgator. Fyra gator löper hela vägen in i området, varav två slutar i en mindre vändplan medan de övriga två har ett trettiotal parkeringsplatser i slutet av gatan. De resterande tre säckgatorna leder bara halvvägs in i området och avslutas med en trädplanterad vändplan.

Stadsplanen har inga kvarter i traditionell mening, men området delas in med fem olika kvartersnamn. Frödingsgatan, Strindbergsgatan, Karlfeldtsgatan och Wennerbergsgatan

har samtliga en länga med kallgarage i höjd med gatornas mitt. Mitt emot garagelängorna finns dessutom några parkeringsplatser. Det stora flertalet parkeringsplatser finns dock i främst inhägnade men även öppna parkeringsområden längs med Thunmansgatan.

Inom området finns två olika hustyper, båda med flacka papptäckta sadeltak och slammade tegelfasader. Fasadfärgerna är samtliga jordfärger som går från grått över ockra till stark bränd umbra. Genomgående är dessa färger av en mörkare ton än fasadfärgerna i den östra delen. Ofta har den yttre miljön – gårdsrummet eller gaturummet – fått en och samma färgsättning. När det i vissa fall är en annan färg inne på gården än ute vid gatan får det enskilda huset olika färg olika sidor, se bild 35. Även i denna del av området har konstnären Carl-Erik Bodén varit konsulterad. På de flesta gårdarna finns lekparkar.

Bild 24 och 25: **Hustyp 1**. Husen i den västra delen är mycket välbevarade. Fotot till vänster är taget på 1960-talet och det till höger 2009.

Av den vanligaste byggnadstypen finns ett femtiotal huskroppar med knappt 600 lägenheter. Denna hustyp har två våningar utan källare. Husen har samma konstruktion och utseende som hustyp 1 i den östra delen förutom att fasaden ovanför porten är klädd med eternitplattor med trälistor som täcker de lodräta skarvarna. Dessa fasadelement är antingen vita, gröna, röda eller gula. Även balkongfronterna är klädda med vita eternitplattor med svarta smidesräcken och omfattningar. Vissa hus är fristående med två till fyra trapphus. De flesta är dock sammanbyggda med en annan huskropp. Antingen är de förskjutna sinsemellan i djupled eller sammanbyggda i vinkel. Det är en stor variation i hur husen är placerade.

Trapphusen betjänar oftast fyra lägenheter, men i änden av husen är vissa trappor trespännare med två lägenheter ytterst på gaveln på varje våningsplan. Dessa lägenheter är således inte genomgående vilket alla andra lägenheter är. De har däremot fönster både från ena långsidan och från gaveln. I de hus som är vinkelbyggda betjänar även hörntrapphuset sex lägenheter. Dessa trappuppgångar och de som endast betjänar fyra lägenheter har samtliga port både mot gatan och mot gården. Varje lägenhet har ett separat förråd som oftast nås från trappuppgången. Lägenhetsstorlekarna varierar från ett rum och kök till fyra rum och kök. De allra flesta lägenheterna har tillgång till en terrass eller balkong, varav huvuddelen är placerade i sydvästlig riktning. Detta gör att många balkonger vetter utåt gatan. I dessa fall har lägenheterna i markplanet balkong i stället för terrass. De marklägenheter som ligger i hus längs med Kvarnparken har förutom terrass en gräsyta som skyddas av häckar eller staket.

Bild 26 och 27: **Hustyp 7** är den enda bostadstypen som har källare. I källarna är flertalet av västra delens tvättstugor placerade. Båda bilderna är tagna 2009.

Av den andra hustypen som har två bostadsvåningar och källare (hustyp 7), finns det 12 hus med sammanlagt ca 100 lägenheter. Varje hus har två trappuppgångar som var och en leder till fyra eller sex lägenheter. Husen är antingen fristående eller sammanbyggda med byggnader av den första typen. Flertalet lägenheter har en indragen balkong med balkongfront av vita eternitplattor. Det finns en till två byggnader av denna hustyp på varje gård. I källarna finns skyddsrum – som används som cykelförråd – källarförråd och två tvättstugor som betjänar gårdens alla invånare. Även i anslutning till dessa tvättstugor finns ett lektrum.

Inom området finns en kvarterslokal, Frödingegården, som är uppförd i putsad betongsten. I ena halvan av huset finns en samlingsal med tillhörande kök, hall och toaletter. I den andra halvan finns det skyddsrum en halvtrappa ner och tvättstuga en halvtrappa upp. Det finns ytterligare en lokal byggd i betongsten som idag används som servicekontor av Stena Fastigheter. I ena änden finns även här skyddsrum en halvtrappa ner och tvättstuga en halvtrappa upp. Denna byggnad ska ursprungligen ha använts som fritidshem för områdets skolbarn.

Tillägg

Den västra delen av Norra Kvarngärdet har aldrig genomgått någon större renovering. De enda tillägg som har gjorts är små hus för källsortering. Dessa är i vissa fall sammanbyggda med bostadshusen men oftast fristående. Vid vissa entréer har dessutom trappona bytts ut mot trappor kombinerade med ramper i metall.

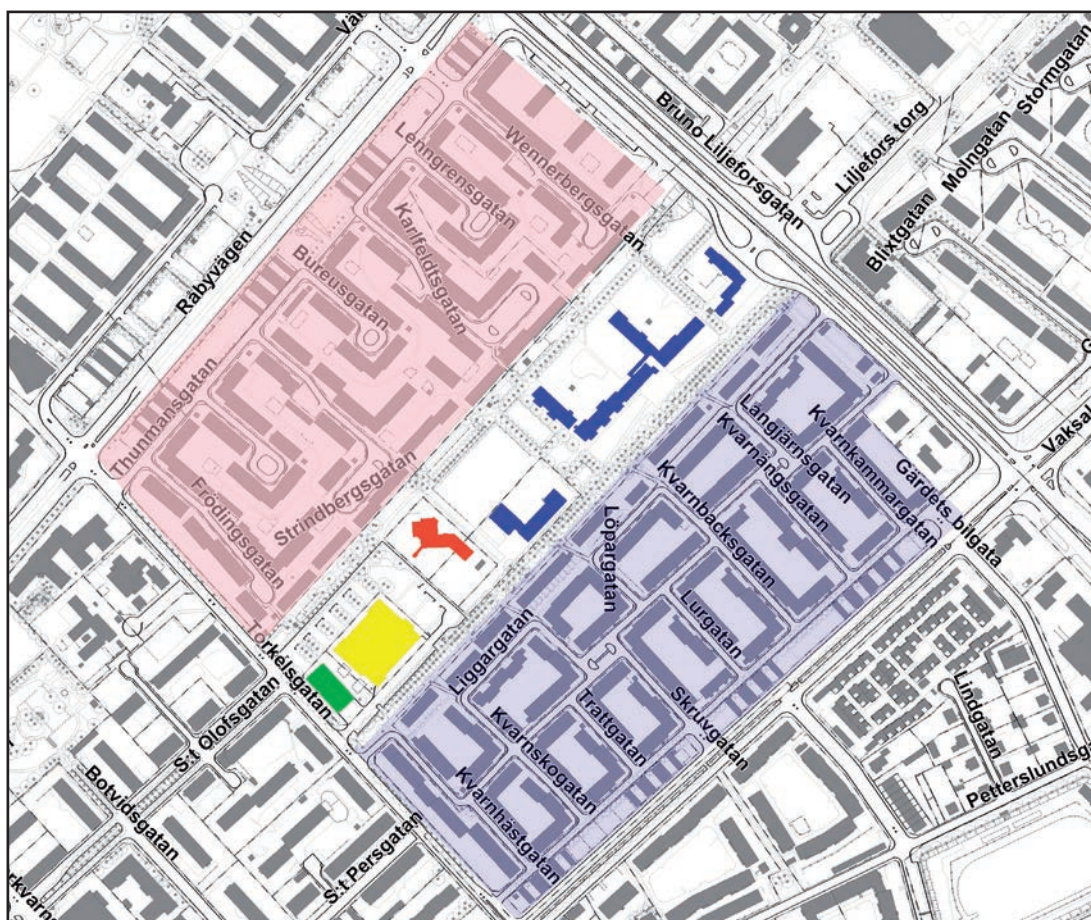

Bild 28: Hela Norra Kvarngärdet. Rosa = västra delen och lila = östra delen. Mellan dessa ligger Kvarnparken och Kvarntorget. Grönt = fd. Konsum, gult = Migo, rött = S:t Pers kyrka och blått = Kvarngärdesskolans byggnader.

Kvarnparken och Kvarntorget

I mitten av Norra Kvarngärdet löper Kvarnparken. Området upptas till största delen av Kvarngärdesskolan, två bollplaner som används av både skolan och allmänheten, två mindre lekparkar samt av S:t Pers kyrka. Längs med ytterkanterna av Kvarnparken finns gång- och cykelvägar varav den ena binder ihop Gränby med Uppsalas centralare delar. Söder om Kvarnparken ligger Kvarntorget där stadsdelscentrum ligger.

Kvarngärdesskolan består av åtta huskroppar utspridda över större delen av Kvarnparken. De flesta är i ett våningsplan och fasaderna är i rött tegel med vita och blåa detaljer av trä och metall. Byggnaden längst i söder, som bland annat innehåller matsal och gymnastiksal, har två våningar samt källare under en mindre del av huset. Skolan uppfördes 1966 och ritades av Matell & Nordström. I början av 1980-talet och

Bild 29: Kvarngärdesskolan har idag elever från sex-årsverksamhet till årskurs 9.

slutet av 1990-talet har skolan byggts om och till enligt ritningar av Bjerking respektive Jernbron Arkitektkontor. Ursprungligen var det en låg- och mellanstadieskola, men idag har skolan elever från sexårsverksamhet till årskurs nio. Anmärkningsvärt är att det inte finns någon förskola på Norra Kvarngärdet trots det höga invånarantalet. I mitten av 1960-talet, när skolan uppfördes, hade barnstugor börjat bli vanliga och man hade därför kunnat vänta sig att en dylik hade byggts i Kvarnparken.

Bild 30: S:t Pers kyrka. Den nuvarande kyrkan uppfördes 1987 och ritades av Matell Arkitekter AB.

När Norra Kvarngärdet exploaterades köpte Uppsala kyrkliga samfällighet en tomt i den södra delen av Kvarnparken. För att så snart som möjligt kunna komma igång med verksamheten valde samfälligheten att uppföra en prefabricerad träkyrka, en så kallad Oresjökyrka. Byggnaden var tänkt som ett provisorium i väntan på en mer påkostad kyrka. Det kom dock att dröja 20 år innan den permanenta kyrkobyggnaden uppfördes. Kyrkan fick namnet S:t Per efter en medeltida kyrka som tidigare låg där gallerian med samma namn nu ligger. Ett försam-

lingshem byggdes vid sidan av träkyrkan 1975. När det senare blev aktuellt att bygga en permanent kyrka valde församlingen att integrera denna byggnad med den nya kyrkan. Matell Arkitekter AB med Kerstin Ferner som ansvarig arkitekt ritade den nya kyrkobyggnaden som invigdes i december 1987. Byggnaden, som har en asymmetrisk plan, öppnar sig mot söder med generösa fönsterytor och sluter sig mot den kalla nordsidan. Fasaden är klädd i ljusrött tegel med kraftigt överdragna cementfogar. De olika takfallen är samtliga klädda i gråmålad plåt.

Bild 31 och 32: Byggnaden närmast Torkelsgatan uppfördes som en Konsumbutik. Idag använder en elvarukedja lokalen. Fotot till vänster är taget på 1960-talet och det till höger 2009.

Söder om Kvarnparken ligger stadsdelscentrum med sina två byggnader. Huset närmast Torkelsgatan ritades av Stig Ancker på uppdrag av Konsumentföreningen Uppsala 1962. Byggnaden består av ett enda stort rum belagt med Ekebergsmarmor. Rummet är valvslaget för att därigenom få en så stor golvyta som möjligt utan pelare. Rumsindelningen går vid behov att ändra genom fristående väggar som ställs på golvet. Enligt byggnads-

ritningarna användes ca två femtedelar av golvytan ursprungligen till lager och personalutrymmen. Byggnaden hade tidigare fler fönster, men en del sattes igen med plåt i början av 1980-talet. Samtidigt sattes en bankomat in till vänster om entrén. Utvändigt är byggnaden klädd med smala saltglaserade stavar av brun chamottlera under ett smalt och högt placerat fönsterband. Mellan fönsterbandet och det platta taket är väggen klädd med brunemaljerad plåt. Den höga plåtklädda delen döljer takvalvet. Konsumaffären är sedan många år nedlagd och lokalen används idag av en elvarukedja.

Bild 33 och 34: Migo var ursprungligen ett välsorterat varuhus med bland annat möbelavdelning. I huset fanns även bank, frisersalonger, restaurang och kemtvätt. Den vänstra bilden är tagen på 1960-talet och den högra 2009.

Den andra byggnaden uppfördes för varuhuset Migo och ritades 1963 av Matell & Nordström. Större delen av undervåningen upptogs av en stor varuhall med dubbel takhöjd. Längs med tre av ytterväggarna fanns en övervåning. Huvudingången låg vid den sydvästra fasaden där ett vandrarhem idag har sin entré. Till höger innanför entrén fanns en bank och rakt fram en kemtvätt. Till vänster om entrén låg ett rum för barnlek och ingången till själva varuhuset. Detta omfattade bland annat eget bageri och konditori, delikatess- och fiskdisk, skoavdelning och en möbelavdelning varav den sista låg en trappa upp. På övervåningen fanns vidare en restaurang, två frisersalonger (en dam och en herr) och varuhusets administration. Det planerades även för en distriktsköterskemottagning, men denna kom aldrig att uppföras. Det fanns även en större lokal för uthyrning. Av ritningarna framgår att man hoppades på att lokalen skulle användas som bibliotek, men inte heller detta kom att realiseras. I bottenvåningen vid det sydvästra hörnet fanns en kiosk. Under en mindre del av huset fanns en källare som till stor del upptogs av ett skyddsrum.

Åt nordväst och sydväst är bottenvåningens fasad till stora delar uppglasad. De övriga fasaderna är betydligt mer slutna. Väggarna är klädda med smala keramikplattor som är glaserade i två olika bruna nyanser. Övervåningen är klädd med profilerad mörk kopparplåt. Ursprungligen lättades de stora plåtytorna upp av att namnet Migo var skrivet med stora bokstäver på tre av fasaderna.

Under 1980-talet skedde flera förändringar av lokalens inre då delar av övervåningen användes av en husfirma. I början på 1990-talet byggdes även en utvändigt trappa upp till restaurangen. För tre år sedan skedde en stor ombyggnad av huset när stora delar av det togs i anspråk av ett vandrarhem. Av ombyggnadsritningarna som Bjerking har upprättat framgår dock att vissa av de planerade förändringarna ännu inte har genomförts.

Idag upptas det inre av lokalen av vandrarhemmet och en affärslokal som för tillfället inte används. Längs med utsidan finns i gatuplanet en korvkiosk på samma plats som den ursprungliga kiosken, en massör, en frisör, en revisionsbyrå och en butik som säljer färdiglagad mat. De har samtliga fått egna entréer. En trappa upp har vandrarhemmet sina huvudsakliga lokaler. Här återfinns även en restaurang och ytterligare en frisersalong som ligger i den ursprungliga damfriseringens lokaler.

Arkitekturhistorisk analys och värdering av det befintliga området

Norra Kvarngärdet är med största sannolikhet Sveriges första större område som bebyggdes med tät och låg flerfamiljshusbebyggelse. Det är ett tydligt exempel på 1960-talets bostadsbyggande med stora enhetliga områden som är uppförda med rationella metoder och prefabricerade byggnadselement. Området håller dock en högre standard än den samtida genomsnittliga bostadsproduktionen. Trots att endast ett fåtal byggnadstyper har använts – de allra flesta husen är dessutom av en och samma hustyp – framstår inte området som lika monotont som många andra bostadsområden av motsvarande storlek. Detta beror till stor del på den varierade och välgjorda stadsplanen. Den låga hushöjden och det täta byggsättet skapar också en intim miljö. Bostadshusen är omsorgsfullt utformade med en fin samverkan mellan den slammade jordfärgade tegelfasaden, den enkla, målade stålporten med detaljer i ek, skärmtaket i trä och plåt och med de små balkongerna som effektiva accenter. Även fönstren med deras olika indelningar och ibland liggande spröjs är omsorgsfullt utformade. Det som framför allt skiljer Norra Kvarngärdet från andra samtida bostadsområden är den höga kvaliteten och omsorgen i detaljutformningen.

Västra delen av Norra Kvarngärdet är även viktigt i ett stadsplanehistoriskt perspektiv då det är ett mycket tydligt exempel på de stadsplaneideal som rådde runt 1960 med säckgator och trafikseparerade bostadsområden. Stadsplanens utformning med alla offentliga och kommersiella byggnader lagda i ett stråk mellan den östra och den västra delen av Kvarngärdet är dessutom ett mycket bra exempel på funktionsseparering, väl värt att bevara.

Även teknikhistoriskt är Norra Kvarngärdet av intresse. För att kunna bygga rationella och kostnadseffektiva hus på den lösa lermarken experimenterade arkitekt Stig Ancker, stadsarkitekt P.O. Lefvert och ingenjör Sven Erik Bjerking fram en ny typ av hus med en betonglåda som grävdes ner i det övre markskiktet och som därmed kom att flyta på leran. Metoden har varit relativt lyckad då de flesta husen har klarat av marksättningar bra. Det har dock varit vissa problem med rördragningar då husen i några fall har sjunkit så pass mycket att rören nästan har böjts av.

Servicenivån var mycket hög när Norra Kvarngärdet var nytt. Förutom en stor Konsumbutik, ett välsorterat varuhus, bank, frisersalonger och kemtvätt fanns både restaurang och kyrka. Man planerade även för ett bibliotek och en distriktsköterskemottagning. Ambitionsnivån var ovanligt hög för ett stadsdelscentrum som ligger på gångavstånd till stadens kommersiella centrum. Det var endast post, apotek och systembolag som saknades för att det skulle ha blivit en fullvärdig centrumanläggning. Att bygga ett varuhus i ett mindre stadsdelscentrum relativt nära stadskärnan i början av 1960-talet får ses som anmärkningsvärt. Som jämförelse kan nämnas att Tempo, Uppsalas första varuhus och ritat av Backström & Reinius, just höll på att uppföras vid denna tid. Den höga ambitionsnivån gör att framför allt *planeringen* av Kvarntorget är kulturhistoriskt intressant. Som i de flesta stadsdelscentrum från efterkrigstiden har dock affärerna inte klarat av den konkurrens som den ökade bilismen, förbättrade kyl- och frysmöjligheter i hemmen och stormarknader har inneburit. I och med att de två affärshusens ursprungliga användningsområden har upphört har det kulturhistoriska värdet gått förlorat. Byggnadstekniskt är dock husen fortfarande intressanta. Konsum för sitt valvslagna tak och stora

fria golvyta och Migo för att det är ett tidigt exempel på användningen av strängbetong. Arkitektoniskt sett har Migo inget större värde. Huset har vid flera tillfällen förändrats både utvändigt och invändigt. Exempelvis har en utanpåliggande trappa upp till restaurangen uppförts, direktentréer till lokalerna på nedervåningen tagits upp och den dubbla takhöjden i det ursprungliga varuhuset byggts bort. I och med dessa förändringar anser Upplandsmuseet att det eventuella arkitektoniska värde som byggnaden ursprungligen besatt har gått förlorat.

Såsom de flesta modernistiska hus är bostäderna och affärshusen på Norra Kvarngärdet mycket känsliga för förändringar. Detta beror på att husen har få detaljer och därmed blir varje del väldigt viktig för helheten. Tyvärr har den östra delen av Norra Kvarngärdet renoverats tämligen hårdhänt. Fasadfärgerna har bytts från de typiska jordfärgerna till mer klara och vid tiden för renoveringarna moderna färger. Balkongfronter, portar och skärmtak har bytts ut. I stort sett de enda byggnadsdetaljer som inte har ändrats är fönstren och de slammade tegelfasaderna. Det är dock glädjande att husens yttre behandlas med större respekt vid den nu pågående renoveringen. En viktig detalj är att man nu renoverar de ursprungliga skärmtaken i stället för att byta ut dem. Portarna byts visserligen ut till ekdörrar med stora glasytor, men dessa smälter dock bättre in än de färgstarka aluminiumportar som vissa hus fick vid renoveringen på 1990-talet.

Även massverkan är viktig för upplevelsen av området. Den har dock i och med de olika renoveringarna kommit att brytas. För att den i viss mån ska kunna bevaras i den östra delen anser Upplandsmuseet att Uppsalahem vid kommande renoveringar bör hålla fast vid det utseende som nu har valts. I den västra delen har inga större renoveringar gjorts och området är således mycket välbevarat.

Norra Kvarngärdet har vid flera tillfällen pekats ut som ett värdefullt område. *Guide till Sveriges arkitektur* tar upp 380 olika objekt spridda över hela Sverige som är arkitektoniskt värdefulla. Uppsala är förhållandevis rikt representerat, framför allt beroende på stadens storslagna historia. De enda bostadsområden som tas upp är Norra Kvarngärdet och Sala backar. Norra Kvarngärdet är, tillsammans med stora delar av Uppsala innerstad, även klassat som riksintresse. År 1988 beslutade kommunfullmäktige dessutom att Norra Kvarngärdets östra del ska betraktas som en värdefull bebyggelsemiljö. Under åren 2006–2007 genomförde Uppsala kommun, Länsstyrelsen i Uppsala län och Upplandsmuseet en inventering och värdering av den bebyggelse som uppfördes 1951–1979. Inom detta arbete pekades Norra Kvarngärdet ut som en värdefull bebyggelsemiljö. Utiifrån detta och den ovan gjorda värderingen kan konstateras att Norra Kvarngärdet både ur ett riksperspektiv och på ett lokalt plan är ett kultur- och arkitekturhistoriskt mycket värdefullt område. För att området även i framtiden ska få behålla sin karaktär förordar Upplandsmuseet att Uppsala kommun q-märker Norra Kvarngärdets bostadsbebyggelse. Framför allt den västra delen som inte har förvanskats genom några hårdhänta renoveringar skulle vara förtjänt av ett skydd enligt plan- och bygglagen.

Detaljer som bör bevaras i den västra delen av Norra Kvarngärdet

Fasadbeklädnad

De slammade tegelväggarna är mycket viktiga för upplevelsen av området. Slamningen ger karaktär och liv åt tegelväggen. De ger dessutom ett mjukare intryck än till exempel fasader av betong eller slätputsade väggar. Om husen ur energisynpunkt behöver tilläggsisoleras bör det göras från insidan.

Färgsättning

Såsom många områden från efterkrigstiden är Norra Kvarngärdets bostadshus färgsatta med jordfärger i olika kulörer. I detta fall var dock konstnären Carl-Erik Bodén anlita vilket visar att arkitekt Stig Ancker och Uppsalahem lade ovanligt stor vikt vid färgsättningen av området. Därför att det extra viktigt att ursprungskulörerna behålls. I och med att jordfärger är lite dämpade – vilket beror på att det ingår en liten del komplementfärg i huvudkulören – är de inte lika känsliga för nersmutsning som klara fasadfärger. För att uppnå den rätta nyansen bör dock äkta pigment användas eftersom det är så mycket rikare i sin lyster än syntetiskt pigment. Det är viktigt att följa den ursprungliga färgsättningen på de enskilda husen så att det fortsatt är gårdsrummen och gaturummen som har en och samma färg och inte det enskilda huset.

Bild 35: De slammade väggarnas livfulla karaktär framträder framför allt i släpljus. Bilden visar två väggar med olika färgsättning.

Balkonger

För att inte proportionerna mellan hus och balkonger ska stjälpas bör inte nya större balkonger byggas. Balkongfronterna består av vita eternitplattor som har svartmålade smidesräcken och omfattningar. Eternit är ett mycket tidstypiskt material. I många fall räcker det att eternitplattorna rengörs och målas om. I de fall plattor är trasiga kan de bytas ut mot nya plattor som i möjligaste mån liknar eternit. Byts trots allt alla fronter ut är det viktigt att använda ett slätt material som vitmålas. Räcken och omfattningar är i relativt gott skick och det räcker därför att rengöra och måla om dessa. Vid större skador bör räcken och omfattningar bytas ut till nya i samma dimensioner och material. Betonggolvet bör målas om på över- och undersida.

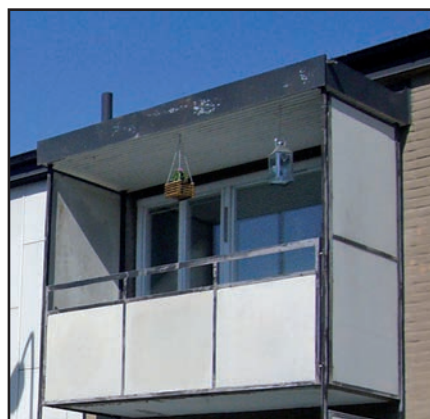

Bild 36: Balkongernas eternitplattor är mycket tidstypiska. Byts de ut bör de ersättas med ett slätt material.

Terrasser

Idag har många hyresgäster satt upp egna staket runt sina terrasser. Att de boende vill avgränsa den privata ytan är förståeligt, men eftersom det rör sig om många olika sorters staket blir helhetsintrycket mindre lyckat. Vid en renovering vore det därför bra om samtliga terrasser fick en enhetlig inramning.

Bild 37: De vita skärmarna är den ursprungliga avskärningen mellan de olika terrasserna. Några staket fanns inte från början.

Portar

Stålportarna är i relativt gott skick och behöver inte bytas ut utan endast målas om i sina ursprungliga färger. Handtag och trälister runt glasrutan kan vid behov bytas ut till nya i samma dimensioner och träslag. Nya tätningslister bör sättas in. Om portarna ändå byts ut bör de vara kopior av de ursprungliga portarna.

Fasader ovanför portarna

Även här räcker det ofta att rengöra och måla om eternitplattorna. I de fall det behövs kan trälisterna bytas ut till nya i samma dimensioner. I de fall eternitplattor är trasiga ska de bytas ut mot nya plattor som i möjligaste mån liknar eternit och har samma dimensioner som de gamla. Det är viktigt för det visuella intrycket att plattorna inte är lika höga som fasaden. De nuvarande skarvarna skapar ett viktigt liv åt ytan.

Bild 38: Eternitplattornas horisontella skarvar är viktiga för att skapa en livfull fasad. Även porten och skärmtaket är mycket väsentliga detaljer.

Skärmtak

Skärmtaket är en mycket viktig detalj för helhetsintrycket. När detta har bytts ut vid de tidigare renoveringarna har husen förlorat mycket av sin karaktär. I många fall räcker det att bara måla undertaket och plåtarbetet. Vid behov kan skärmtaken kläs med ny plåt och nytt trä, men de ska då ha samma dimensioner och fasning som de tidigare.

Fönster

Fönstren har antingen ett vädringsfönster eller två. I det senare fallet sitter de bredvid varandra. Vissa fönster har även en horisontell spröjs. Fönstren kan bytas ut mot nya treglasfönster, men de bör ha samma dimensioner och rutindelning som de ursprungliga. Varje enskild fönsterbåge bör även i fortsättningen vara öppningsbar.

Förslag på q-märkning eller k-märkning

Östra delen

Byggnaderna får inte rivas eller byggas på. Byggnadernas ursprungliga utformning och slammade tegelfasader ska bevaras. Ändringar av fasaden får inte inverka negativt på byggnadernas arkitektoniska och kulturhistoriska värde. Moderna tillägg såsom sophus och cykelförråd ska utformas så att de passar ihop med befintliga byggnader. Förslag till förändring ska utformas i samråd med antikvarisk expertis.

Västra delen

Byggnaderna får inte rivas eller byggas på. Byggnadernas ursprungliga utformning och slammade tegelfasader ska bevaras. Byggnadernas ursprungliga fasadkulörer ska bevaras. Vid omputsning ska färgprover av de ursprungliga kulörerna tas fram. Endast mindre ändringar av fasaden får förekomma och dessa får inte inverka negativt på byggnadernas arkitektoniska och kulturhistoriska värde. Moderna tillägg såsom sophus och cykelförråd ska utformas så att de passar ihop med befintliga byggnader. Förslag till förändring ska utformas i samråd med antikvarisk expertis.

Diskussion kring placering och utformning av ev. ny bebyggelse

I nuläget undersöks möjligheterna att bygga flerbostadshus längs med Råbyvägen i höjd med Norra Kvarngärdet och att komplettera Migo med ett högt bostadshus. Det senare husets utformning står White Arkitekter för med Margaretha Nilsson som ansvarig arkitekt. Skissarbetet är än så länge på ett tidigt stadium. För bebyggelsen längs med Råbyvägen har exploitören inte utsett någon arkitekt än. Upplandsmuseet har därför inte haft några ritningar att ta ställning till. Den följande texten tar i stället upp olika förhållningsätt till förtätningar och hur olika typer av byggnader skulle komma att samspela med den nuvarande bebyggelsen.

Föreslagen förtätning längs med Råbyvägen

Längs den nordvästra sidan av Råbyvägen i höjd med Kapellgården finns en detaljplan som ger byggrätt åt flera U-formade flerbostadshus. Husen får vara fem våningar höga längs med gatan, men inåt kvarteret är byggnadshöjden lägre. Tanken är att flerbostadshus även ska byggas på den motsatta sidan av Råbyvägen. Eventuellt ska vägen smalnas av och omvandlas från en genomfartsled till en stadsgata. Norra Kvarngärdet är ett bostadsområde med mycket högt arkitekturhistoriskt värde varför mycket höga krav bör ställas på eventuella ny tillägg i området. De nya husen måste därför ha stora arkitektoniska kvaliteter.

Vid nybyggnation i ett äldre område finns olika sätt att förhålla sig till den befintliga miljön. De två ytterligheterna är att antingen uppföra kopior av de äldre husen så att en betraktare inte ser att det har skett en förtätning eller att låta den nya bebyggelsen få en

helt annan karaktär som medvetet bryter med den äldre bebyggelsen för att markera tillägget. En viktig arkitekturhistorisk utgångspunkt är att varje tid har sitt uttryck. Därför anser Upplandsmuseet att de nya husen inte bör vara några pastischer på 1960-tals hus. Norra Kvarngärdet är dock ett mycket värdefullt område med en bebyggelse som på grund av sin avskalade karaktär är extra känsligt för förändringar. Detta gäller såväl förändringar av själva husen som av deras omgivning. Av denna anledning bör inte brottet mellan den befintliga bebyggelsen och de nya husen vara för stort. Om de nya husen tillåts dominera finns en risk att upplevelsen av

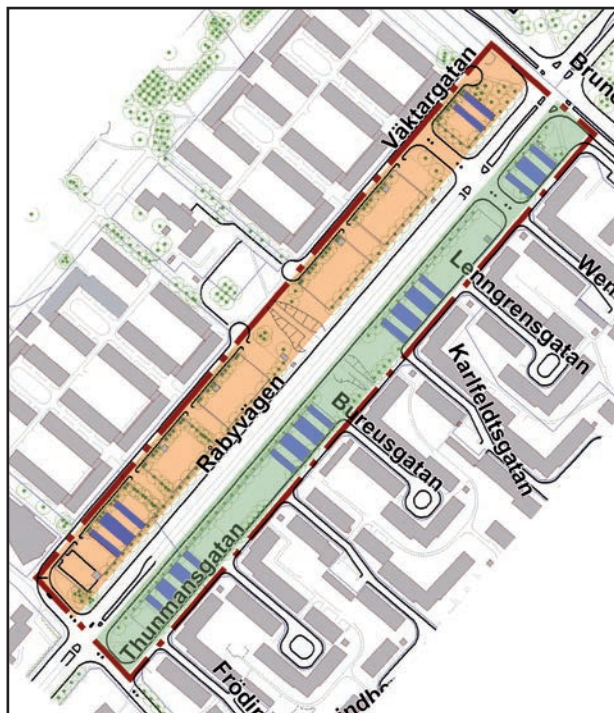

Bild 39: Områden för planerad bebyggelse. Grönt = ingår i den i texten behandlade planen, orange = ingår i den antagna planen, blått = garage.

den befintliga bebyggelsen skulle förminskas. Brottet mellan de två årsringarna skulle även kunna komma att uppfattas som oharmonisk. För att inte Norra Kvarngärdet ska förlora på en förtätning anser Upplandsmuseet att de nya husen bör få ett visst släktskap med den befintliga bebyggelsen. Hushöjden, byggnadernas placering och form kommer per automatik att skilja sig från den låga täta bebyggelsen. Därför anser museet att husen bör anpassas i färg och material. Om de nya husen får fasader i slammat tegel som är avfärgade med olika jordfärger och som har detaljer i svart smidesjärn skulle detta släktskap kunna uppnås.

Kännetecknande för Norra Kvarngärdet är att husen har få detaljer och att dessa är av hög kvalitet. Detta bör vara vägledande i arbetet med de nya husen. För att inte det lugna och harmoniska intryck som Norra Kvarngärdets bebyggelse idag ger ska gå förlorat är det viktigt att inte flera olika färger eller material blandas på en och samma fasad på de nya husen. Balkonger används på de befintliga husen som effektfulla accenter och det är därför lämpligt att detta även görs på de nya husen för att därigenom förstärka släktskapet mellan dem.

Det område som ska bebyggas består idag av gräsytor och parkeringsplatser samt eventuellt viss vägyta. Hur mycket mark som totalt kan bebyggas beror på hur mycket Råbyvägen kan smalnas av. Det finns även funderingar på om Thunmansgatan kan tas i anspråk. Ur en arkitekturhistorisk synvinkel är det senare förslaget mycket olyckligt. I trafikseparerade områden leds bilar vanligtvis in via en mindre lokalgata för att slippa oönskad trafik. Det huvudsakliga målet med trafikseparering är att minimera risken för trafikolyckor. Om Thunmansgatan tas bort ökar antalet utfarter mot Råbyvägen och trafiksepareringen skulle därmed komma att förfelas.

Det kanske största problemet som ny bebyggelse innebär för området är att ca 200 parkeringsplatser försvinner samtidigt som ytterligare platser behövs. Norra Kvarngärdet är planlagt för att så lite biltrafik som möjligt ska behöva komma in i området. De flesta parkeringsplatserna ligger därför i områdets utkant. Vid planläggningen av Norra Kvarngärdet valdes gatuparkering medvetet bort för att minska bilarnas störande påverkan på de boende och för att i möjligaste mån eliminera risken för trafikolyckor. Ur ett arkitekturhistoriskt perspektiv är det därför olyckligt att införa gatuparkering i området. Redan i dag finns det parkering vid vissa av vändplanerna och utan större problem går det att öka antalet platser där utan att de ursprungliga intentionerna förfelas. Även vändplanerna som idag är utan parkering kan kompletteras med några parkeringsplatser. De träd som finns vid dessa vändplaner bör dock få vara kvar. För att inte områdets bilfria karaktär helt ska gå förlorad bör resterande bilplatser förläggas till parkeringshus i utkanten av området. För att de inte ska förfula området är det viktigt att de utformas med stor arkitektonisk omsorg.

Vilken hustyp som kan användas beror till stor del på hur mycket av Råbyvägen som kommer att tas i anspråk. Olika hustyper fungerar dock bättre eller sämre ihop med Norra Kvarngärdets bebyggelse. Punkthus passar exempelvis dåligt ihop med den nuvarande låga och täta bebyggelsen. Den befintliga bebyggelsen har en sluten och intim karaktär varför sammanbyggda hus längs med hela den tilltänkta delen av Råbyvägen skulle kunna fungera bra. Dessa kan, om tomtens storlek tillåter, med fördel ha vinkelställda huskroppar mot Thunmansgatan. En annan tänkbar lösning är lamellhus. De nya husen bör vara

i form av smalhus, det vill säga mellan 8 och 12 meter breda. Norra Kvarngärdets befintliga bebyggelse består av smalhus. Att använda en liknande husbredd kan hjälpa till att skapa det av museet efterfrågade släktskapet mellan de nya och de äldre husen. Tjockhus riskerar dessutom att dominera intrycket alltför mycket. Vinkelbyggda hus skulle harmoniera bra med den nuvarande bebyggelsen som till stora delar har denna planform. Om vinkelbyggda hus uppförs är det lämpligt att delen närmast Thunmansgatan inte är högre än två våningar för att på så sätt skapa en bra övergång in i området. De nybyggda husen bör dessutom inte vara mer än dubbelt så höga som de befintliga för att skalan inte ska bryta av alltför mycket.

Föreslagen tillbyggnad av Migo

I nuläget finns planer att bygga på centrumhuset Migo med ett bostadshus. För att kunna göra detta vill exploatören riva delar av den befintliga byggnaden och där bygga det nya bostadshuset. Utifrån de få skisser som har presenterats ställer sig Upplandsmuseet mycket tveksamt till att detta tillvägagångssätt kan leda till en lyckad lösning. Eftersom Migo idag inte besitter något större kulturhistoriskt värde skulle museet inte motsätta sig en rivning av hela huset. Detta är dock under förutsättning att den nya byggnaden tillför platsen betydande värden. Vill exploatören behålla delar av Migo för att kunna utnyttja den befintliga grundläggningen och byggnadens stomme förordar museet att de två huskropparna får ett och samma fasadmaterial så att de uppfattas som en helhet.

Frågan om att uppföra ett högt hus vid Kvarntorget är inte okomplicerad. Platsen ligger relativt centralt och ett högt hus skulle antagligen komma att ses från stora delar av staden och därigenom förändra stadsbilden. Av hänsyn till detta anser museet att det i första hand inte bör byggas

något högt hus vid Kvarntorget. Om ett högt hus trots allt uppförs är det av yttersta vikt att det inte leder till att ännu fler höga hus byggs i Uppsala centrum. Upplandsmuseet förutsätter att noggranna studier utförs angående vilken påverkan ett högt hus på denna plats får på Uppsalas stadsbild och siluett.

Samtidigt är det möjligt att ett högt hus skulle kunna inverka positivt på närmiljön. Kvarntorget bebyggelse känns idag ganska anonym då dess ursprungliga funktion inte längre finns kvar. En ny byggnad skulle därför kunna upplevas som ett välkommet tillskott. Vid tiden för Kvarntorget planläggning och när Migo byggdes – det vill säga under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet – var det vanligt att ett högt bostadshus signalerade var stadsdelscentrum låg. Ur arkitekturhistoriskt hänseende skulle en hög byggnad därför inte kännas alltför främmande vid Kvarntorget. Centrummarkören var i stort sett alltid ett smalt och högt punkthus. Genom att omkringliggande byggnader oftast endast var två eller tre våningar syntes höghuset på långt håll och blev därmed en accent i landskapet. Att göra på detta sätt var dock inget som övervägdes i samband med Norra Kvarngärdets uppförande. De dåliga grundförhållandena var nog en huvudsaklig

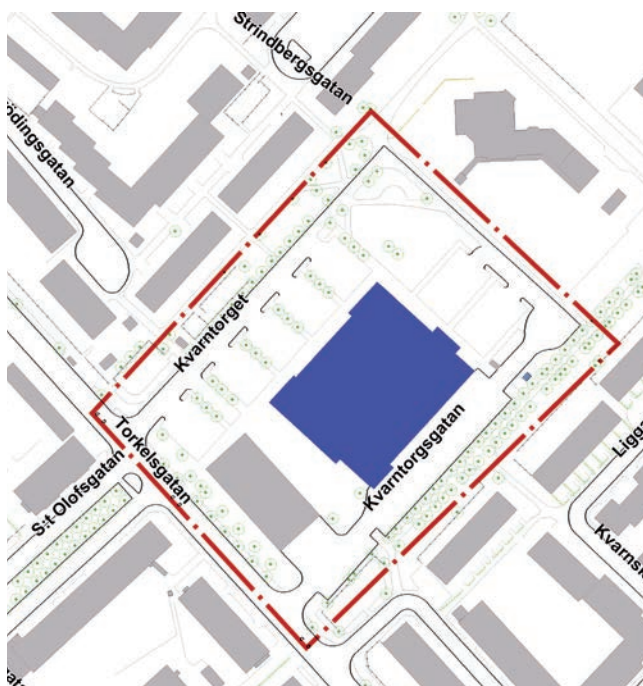

Bild 40:Kvarntorget med kommersiella byggnader. Blått = Migo. Den fd Konsumbutiken ingår i planområdet men berörs inte direkt av planändringen.

orsak till att man här valde att inte ha något högt hus. Att det skulle komma att störa Uppsalas siluett kan ha varit en annan.

Norra Kvarngärdet är, som tidigare har konstaterats, ett bostadsområde med mycket stort arkitekturhistoriskt värde. Därför måste mycket höga krav ställas på eventuella nytillskott. Speciellt viktigt är det för ett hus som byggs centralt i området. Om ett höghus ovanpå Migo ska bli ett lyckat tillägg måste det vara av yppersta klass. Dels för att det ska passa in i miljön, dels därför att byggnaden kommer att synas på håll och därmed bli ett nytt landmärke i Uppsalas stadsbild. Ur arkitekturhistorisk synvinkel är det att föredra att det går att avläsa när huset är byggt. Detta är dock sällan ett problem då i stort sett alla hus är barn av sin tid. Som redovisas i stycket om eventuell förtätning längs Råbyvägen anser Upplandsmuseet att nytillskott bör stå i samklang med Norra Kvarngärdet i stort. I detta fall sker det lättast genom att byggnaden får ett yttre som påminner om de höga hus som uppfördes vid centrumanläggningar under 1960-talets början utan att för den skull vara en pastisch. Huset bör ha en rektangulär form utan utskjutande byggnadsdelar. Taket bör vara i det närmaste platt utan hisshus eller andra påbyggnader. Det är viktigt att komma ihåg att byggnaden kommer att synas på långt håll och därför behöver ha en sammanhållen siluett. På samma sätt som de befintliga bostadshusen bör höghuset få sin prägel av få, men högt kvalitativa detaljer såsom fönster, portar och balkonger. Det är även viktigt att huset upplevs som smäckert. Den byggrätt som idag diskuteras gäller ett skivhus. Ur arkitekturhistorisk synvinkel skulle ett punkthus vara att föredra. Det skulle passa bättre in i kontexten och ge en slankare och mer tilltalande siluett. Byggs ett punkthus bör detta vara minst dubbelt så högt som det är brett för att det inte ska kännas avhugget. Byggs ett skivhus bör det vara i form av ett smalhus, helst inte mer än 10-11 meter djupt, och minst lika högt som det är brett för att uppfattas som smäckert. Byggnaden får gärna utformas så att den på nära håll upplevs som hög utan att den faktiska hushöjden är det.

Bildförteckning

Framsida. Bild. Fotografi taget av Bengt Backlund 2007.

1. Fotografi taget av Flygtrafik AB 1966.
2. Stadsplan PL 70A upprättad av stadsarkitekt P.O. Levert och planarkitekt Erik Thord 1959.
3. Illustration ur *Ancker Gate Lindegren: arkitekter SAR/AGL Arkitektkontor*, Stockholm 1971.
4. Stadsplan PL 70E upprättad av planarkitekt Erik Thord efter skiss av Stig Ancker 1963.
5. Karta © Uppsala kommun 2009 bearbetad av författaren.
6. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
7. Fotografi taget av författaren 2009.
8. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
9. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
10. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
11. Fotografi taget av författaren 2009.
12. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
13. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
14. Fotografi taget av författaren 2009.
15. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
16. Fotografi taget av författaren 2009.
17. Fotografi taget av författaren 2009.
18. Fotografi taget av författaren 2009.
19. Fotografi taget av författaren 2009.
20. Fotografi taget av författaren 2009.
21. Fotografi taget av författaren 2009.
22. Fotografi taget av författaren 2009.
23. Karta © Uppsala kommun 2009 bearbetad av författaren.
24. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
25. Fotografi taget av författaren 2009.
26. Fotografi taget av författaren 2009.
27. Fotografi taget av författaren 2009.
28. Karta © Uppsala kommun 2009 bearbetad av författaren.
29. Fotografi taget av författaren 2009.
30. Fotografi taget av författaren 2009.
31. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
32. Fotografi taget av författaren 2009.
33. Fotografi taget av Evert Skirgård på 1960-talet.
34. Fotografi taget av författaren 2009.
35. Fotografi taget av författaren 2009.
36. Fotografi taget av författaren 2009.
37. Fotografi taget av författaren 2009.
38. Fotografi taget av författaren 2009.
39. Karta © Uppsala kommun 2009 bearbetad av författaren.
40. Karta © Uppsala kommun 2009 bearbetad av författaren.

Källförteckning

Otryckta källor

Arkiv

Stockholm

Arkitekturmuseets arkiv

Arkdok

Arkitektregistret

Ritningsregistret

Uppsala

Uppsala stadsarkiv

Bygglovsärenden

Stadsplanekartor

Stadsplaneärenden

Uppsala stads fullmäktiges protokoll

Stadsbyggnadskontoret, planavdelningen

Bygglovsärenden

Detaljplaneprogram

Stadsplaneärenden

Tryckta källor

Ancker, Gate, Lindegren arkitekter SAR, Stockholm 1971

Ancker, Stig: "Bostadsområde på Norra Kvarngärdet i Uppsala", *Arkitektur* 1963:7

Bergold, Carl-Erik, Sporrang, P.O.: *Att bo i Uppsala. Flerfamiljsbebyggelse 1900–1972.*

Inventering, beskrivning och värdering av boendemiljön utanför stads kärnan, Uppsala 1976

Brander Jonsson, Hedvig: "S:t Pers kyrka", *Kyrkorna i Uppsala*, Upplandskyrkor, nya serien: 1, (red. Anna Nilsén), Uppsala 1992

Dellbeck, Johan: "Ancker-Gate-Lindegren – bostäder för en växande stad", *Uppsalas arkitekter och arkitekternas Uppsala. Från Domkyrkan till Ångströmlaboratoriet*, (red. Lars Lambert), Uppsala 2002

Edblom, Mats, Engdahl, Christina: *Gångavstånd och busavstånd i kompakt tvåvånings bostadsbebyggelse. En undersökning av inköpsmöjligheter, trafik- och insynsproblem i Norra Kvarngärdet*, Uppsala, Stockholm 1966

Ehlin, Ingemar, Lambert, Lars: "Matell & Nordström, Matell arkitekter till 1980", *Uppsalas arkitekter och arkitekternas Uppsala. Från Domkyrkan till Ångströmlaboratoriet*, (red. Lars Lambert), Uppsala 2002

Erikson, Marja, Ehlin, Ingemar: *Uppsala – en växande stad. Bebyggelse 1951–79*,

Uppsala 2006

- Guide till Sveriges arkitektur. Byggnadskonst under 1000 år*, Rasmus Waern, Claes Caldenby, Olof Hultin, Gunilla Linde Bjur, Johan Mårtelius, Stockholm 2001
- Inventering av stadsdelar och tätorter inom Uppsala kommun. Avseende miljö-, service-, befolknings- och boendeförhållanden*, Kommittén för inventering (översyn) av äldre bostadsområden, Uppsala 1975
- Johansson, Bengt O.H.: ”Ett uppslag till en trafikstudie”, *Arkitektur* 1973:2
- Johansson, Bengt O.H.: ”Min godaste bostad – sju exempel. 3 Vår fyra på Kvarngärdet” *Arkitektur* 1978:7
- SOU 1967:30 Höga eller låga hus? Betänkande avgivet av Bostadsbyggnadsutredningen
- Söderqvist, Lisbeth: *Rekordår och Miljonprogram. Flerfamiljsbus i stor skala. En fallstudie-baserad undersökning av politik, planläggning och estetik*, Stockholm 1999